כיתה ח' | חינוך חברתי-רגשי | שיעור 3 מתוך 3 | 45 דק'

מתאים לממלכתי וממלכתי-דתי (בחמ"ד אפשר לשלב בשיעורי מידות ותורה שבעל פה)

אמת ושלום: מתי מותר לשנות?

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יכירו את סיפור העיר קושטא (סנהדרין צז ע"א) ומה הוא מלמד על ערכה של האמת
- התלמידים יכירו את דברי הגמרא "מותר לו לאדם לשנות בדבר השלום" (יבמות סה ע"ב)
- התלמידים ידונו בדילמות מחייהם ויכתבו עמדה מנומקת על אמת ושלום

📖 הסבר למורה

בגמרא בסנהדרין (צז ע"א) רבא מספר: בהתחלה חשבתי שאין אמת בעולם. אמר לי אחד החכמים, רב טבות, שלא היה משנה בדיבורו אפילו בשביל כל אוצרות העולם: פעם הגעתי למקום ששמו קושטא (בארמית: אמת). שם לא שינו בדיבורם, ואיש לא מת לפני זמנו. נשאתי משם אישה ונולדו לי שני בנים. יום אחד אשתי חפפה את ראשה, ושכנה דפקה בדלת. חשבתי שלא יפה לספר זאת, ואמרתי: "היא לא כאן". שני בניי מתו. אנשי המקום שאלו מה קרה, וסיפרתי. אמרו לי: בבקשה, צא מן המקום שלנו ואל תביא עלינו מוות.

הסיפור מתאר מקום "אידיאלי" שבו האמת שלמה עד כדי כך שהיא שומרת על החיים. אפילו שינוי קטן, מתוך צניעות ונימוס, נחשב שם לשבירה של האמת.

מול זה, בגמרא ביבמות (סה ע"ב) רבי אילעא אומר בשם רבי אלעזר בר' שמעון: "מותר לו לאדם לשנות בדבר השלום". הראיה: אחרי מות יעקב אמרו האחים ליוסף "אביך צוה לפני מותו" (בראשית נ, טז), כדי שלא יפגע בהם. כלומר, יש מצבים שבהם שלום בין אנשים מצדיק שינוי בדיבור.

השיעור לא מבקש לפתור את המתח, אלא לעזור לתלמידים לחשוב: מתי "שינוי" הוא שמירה על שלום ורגשות, ומתי הוא בעצם תירוץ לשקר?

📜 המקורות (גמרא מתוך ספריא, פסוקים מתוך מכון ממרא)

סנהדרין צז ע"א (בארמית)

אָמַר רָבָא: מֵרֵישׁ הֲוָה אָמֵינָא, לֵיפָּא קוּשְׁטָא בְּעָלְמָא. אֲמַר לִי הָהוּא מֵרַבָּנַן, וְרַב טָבוּת שְׁמֵיהּ – וְאָמְרִי לַהּ רַב טָבְיוֹמֵי שְׁמֵיהּ – דְּאִי הֲווֹ יָהֲבִי לֵיהּ כֹּל חֲלָלֵי דְּעָלְמָא לָא הֲוָה מְשַׁנֵּי בְּדִיבּוּרֵיהּ. זִימְנָא חֲדָא אִיקְּלַעִי לְהָהוּא אַתְרָא, וְקוּשְׁטָא שְׁמֵיהּ, וְלָא הֲווֹ מְשַׁנֵּי בְּדִיבּוּרַיְיהוּ, וְלָא הֲוָה מָיֵית אִינִישׁ מֵהָתָם בְּלָא זִימְנֵיהּ. נְסֵיבִי אִיתְּתָא מִינְּהוֹן, וַהֲווֹ לִי תְּרֵין בְּנִין מִינַּהּ. יוֹמָא חַד הֲוָה יָתְבָא דְּבֵיתְהוּ וְקָא חָיְיפָא רֵישָׁא. אֲתַאי שִׁיבָּבְתַּהּ, טְרַפָא אַדַּשָׁא. סְבַרִי: לָאו אוֹרַח אַרְעָא. אֲמַרִי לַהּ: לֵיתַהּ הָכָא. שְׁכִיבוּ לֵיהּ תְּרֵין בְּנֵיהּ. אֲתוֹ אִינָשֵׁי דְּאַתְרָא לְקַמֵּיהּ, אֲמַרוּ לֵיהּ: מַאי הַאי? אֲמַר לְהוּ: הָכִי הֲוָה מַעֲשֶׂה. אֲמַרוּ לֵיהּ: בְּמָטוּתָא מִינָּךְ, פּוֹק מֵאַתְרִין וְלָא תִּגְרֵי בְּהוּ מוֹתָנָא בְּהָנָךְ אִינָשֵׁי.

יבמות סה ע"ב

מוּתָּר לוֹ לָאָדָם לְשַׁנּוֹת בִּדְבַר הַשָּׁלוֹם

בראשית נ, טז-יז

וַיְצַוּוּ, אֶל-יוֹסֵף לֵאמֹר: אָבִיךָ צִוָּה, לִפְנֵי מוֹתוֹ לֵאמֹר. כֹּה-תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף, אָנָּא שָׂא נָא פֶּשַׁע אַחֶיךָ וְחַטָּאתָם כִּי-רָעָה גְמָלוּךָ, וְעַתָּה שָׂא נָא, לְפֶשַׁע עַבְדֵי אֱלֹהֵי אָבִיךָ; וַיֵּבְךְּ יוֹסֵף, בְּדַבְּרָם אֵלָיו.

👩‍🏫 פעילות בכיתה

חומרים: כרטיסי דילמה, דף עבודה

1. פתיחה, דילמה (5 דק'): "אחיכם הקטן צייר משהו במיוחד בשבילכם ושואל אם זה הציור הכי יפה שראיתם. הוא לא." מה אומרים? הצבעה: אמת מלאה / אמת בעדינות / לשנות קצת. בלי דיון עדיין.
2. הסיפור על קושטא (12 דק'): המורה מספר את הסיפור בעברית, וקוראים יחד את המשפט הארמי "ולא הוו משני בדיבורייהו". שואלים: למה רב טבות שינה? האם זה היה "שקר לבן"?
3. יבמות סה (8 דק'): קוראים "מותר לו לאדם לשנות בדבר השלום" ואת הפסוקים על האחים ויוסף. שואלים: למה האחים שינו? האם זה מוצדק?
4. כרטיסי דילמה (12 דק'): בקבוצות, כל קבוצה מקבלת שתי דילמות מדף העבודה (שאלה 5), מחליטה ומנמקת, ומציגה לכיתה.
5. כתיבה (8 דק'): התלמידים מתחילים בכיתה את המשימה המסכמת: "האם תמיד צריך לומר את האמת?" (שאלה 6), ומסיימים בבית.

💬 שאלות לדיון

1. **הבנה:** מה קרה לרב טבות אחרי שאמר "היא לא כאן"?
2. **פרשנות:** למה, לדעתכם, הגמרא מספרת סיפור קיצוני כל כך על שינוי קטן?
3. **הערכה:** איפה עובר הגבול בין "לשנות בדבר השלום" לבין שקר? הביאו דוגמה.

🎟️ כרטיס יציאה (2 שורות, בסוף השיעור)

1. דבר אחד שלמדתי היום על אמת: ____
2. מצב אחד השבוע שבו אנסה לנהוג כך: ____

💡 הערות למורה

סוף הסיפור על קושטא (מות הבנים) קשה. כדאי להציג אותו כאגדה שמבטאת עד כמה האמת יקרה במקום אידיאלי, ולא כעונש "רגיל". בכיתות רגישות אפשר לעצור לפני הסוף ולשאול מה לדעתם קרה.

הפירוש לסיפור ולמתח בינו לבין יבמות סה ע"ב הוא הצעה לדיון בכיתה, ואינו מיוחס לפרשן מסוים.

מחוון למשימת הכתיבה (שאלה 6) נמצא בדף המחוון. אפשר לבקש מהתלמידים לצרף אחד מן המקורות של שיעור 2.

📝 בדף העבודה

אמת ושלום: מתי מותר לשנות?: 6 תרגילים, ומחוון מלא בעמוד השני.

מקורות

- סנהדרין צז ע"א (ספריא)
- יבמות סה ע"ב (ספריא)
- בראשית נ (מכון ממרא)

מחוון: אמת ושלום: מתי מותר לשנות?

1. ב. אמת.
2. שם לא שינו בדיבורם (כולם דיברו אמת), ואיש לא מת לפני זמנו.
3. כי חשב שלא יפה (לא "אורח ארעא") לספר שאשתו חופפת את ראשה. תשובה אפשרית: זה היה שינוי מתוך צניעות ונימוס, אבל במקום של אמת שלמה גם זה נחשב שקר. מקבלים כל עמדה מנומקת.
4. מותר לשנות "בדבר השלום", כלומר כדי לשמור על שלום בין אנשים. האחים אמרו ליוסף שיעקב ציווה לפני מותו לבקש ממנו לסלוח להם, כדי שלא יפגע בהם.
5. תשובות אפשריות (העיקר הנימוק): א. לשנות בדבר השלום, או אמת בעדינות ("זה חדש ונועז!"). ב. דילמה אמיתית: אמת מול נאמנות לחבר; אפשר להציע לחבר להודות בעצמו. ג. לשנות בדבר השלום, או אמת שמכבדת ("תודה שבישלת לי"). ד. שקר: אין כאן שלום אלא הגנה על עצמי.
6. מחוון (10 נק'): עמדה ברורה (2), שני נימוקים (2+2), מקור אחד לפחות שמשולב נכון (2), כתיבה בהירה ומאורגנת (2).